

DIOGENES LAERTIOS VE BİYOGRAFİK FELSEFE TARİHÇİLİĞİ

Naim ŞAHİN*, Mustafa KARAKEDİK**

Öz: Bu çalışma, felsefe tarihçiliğinin mahiyeti, işlevi ve metotsal çerçevesi üzerine odaklanarak, bu alanın erken temsilcilerinden biri kabul edilen Diogenes Laertios'un eserini değerlendirmeye yönelik genel bir yaklaşım sunmaktadır. Modern anlamıyla felsefe tarihçiliğinin, yalnızca filozofların görüşlerini aktarmaktan ibaret olmayan, aynı zamanda düşünsel geleneklerin oluşum süreçlerini, aktarım biçimlerini ve kültürel bağlamlarını ele alan bir disiplin olduğu kabul edilmektedir. Felsefe tarihi gerek felsefeye bir giriş olması bakımından gerekse felsefe alanında çalışanların kendinden önceki filozofları değerlendirerek, bu bağlamda felsefe alanında çalışmalarda bulunanlara katkı sağlaması bakımından önemlidir. Felsefe tarihi alanında yapılan çalışmalar genel olarak doxografik felsefe tarihi ve biyografik felsefe tarihi olarak isimlendirilmiştir. Filozofları belirlenen konu ve sorun etrafında ele alan felsefe tarihleri doxografik çalışmalar olarak isimlendirilmişken filozofların hayatlarını, eserlerini, yaşadıkları dönemin etkilerini ele alarak ortaya çıkan çalışmalar biyografik felsefe tarihi olarak isimlendirilmiştir. Bu bağlamda makalede, biyografik felsefe tarihçiliğinin en belirgin örneği olarak sunulan Diogenes Laertios'un *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* adlı eseri, kullanılan metot, felsefenin başlangıcı probleminin ele alınışı, çalışmada birincil ve ikincil kaynakların nasıl değerlendirildiği, eserin sınırları, ele aldığı filozofların tasnifi, kronolojik sıralamanın nasıl gözetildiği bakımından incelenmiştir. Laertios, Yunan dışındaki medeniyetleri "barbar" olarak sınıflandırıp felsefeyi "Yunan Mucizesi" olarak kabul etmektedir. O filozofları ele alırken İyonya ve İtalya kolu üzerinden bir tasnife gitmiş ve genel olarak filozofları kronolojik bir sıra içinde işlemiştir. Onun bu sıralamada kullandığı ölçü, Olimpiyat oyunlarıdır. Ayrıca filozoflara dair bilgileri ele alırken onların epigramlarını, parladıkları dönemi, gündelik hayatlarından kesitleri, kimin takipçisi olduğunu işleyerek biyografik bir felsefe tarihçiliği örneği sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Felsefe Tarihi, Felsefe Tarihçiliği, Doxografik Felsefe Tarihi, Biyografik Felsefe Tarihi, Diogenes Laertios.

---

* Prof. Dr. | Prof. Dr.

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, Din Felsefesi A.B.D., Türkiye | Ahmet Kelesoglu Faculty of Theology, Necmettin Erbakan University, Türkiye

nasahin7@hotmail.com

Orcid Id: 0000-0003-4396-454X

** Doktora Öğrencisi | PhD. Student

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, Felsefe Tarihi, Türkiye | Ahmet Kelesoglu Faculty of Theology, Necmettin Erbakan University, Türkiye

mustafakarakedik@outlook.com

Orcid Id: 0000-0003-4619-3007

DIOGENES LAERTIUS AND BIOGRAPHICAL HISTORIOGRAPHY OF PHILOSOPHY

Abstract: This study offers a general approach to evaluating the work of Diogenes Laertius, who is regarded as one of the early representatives of the historiography of philosophy, by focusing on the nature, function, and methodological framework of this field. In its modern sense, the historiography of philosophy is understood not merely as the transmission of philosophers' views, but as a discipline that also examines the processes through which intellectual traditions are formed, the modes of their transmission, and their cultural contexts. The history of philosophy is significant both as an introduction to philosophy and as a means by which scholars working in the field can assess earlier philosophers and thereby contribute to philosophical inquiry. Studies in the history of philosophy are generally classified as doxographic and biographical historiography of philosophy. Works that address philosophers within the framework of specific topics or problems are referred to as doxographic studies, whereas studies that examine philosophers by focusing on their lives, works, and the influences of their historical periods are described as biographical historiography of philosophy. In this context, the article examines Diogenes Laertius *Lives and Opinions of Eminent Philosophers*, presented as one of the most prominent examples of biographical historiography of philosophy, in terms of its method, its treatment of the problem of the origin of philosophy, its use of primary and secondary sources, the scope and limitations of the work, the classification of the philosophers it discusses, and the manner in which chronological order is observed. Laertius classifies non-Greek civilizations as "barbarian" and regards philosophy as a "Greek miracle." In his treatment of philosophers, he adopts a division between the Ionian and Italian traditions and generally presents philosophers in a chronological sequence. The criterion he employs for this ordering is the Olympiads. Moreover, by incorporating information such as philosophers' epigrams, the periods in which they flourished, episodes from their everyday lives, and their lines of succession, Laertius offers a distinctive example of biographical historiography of philosophy.

Keywords: History of Philosophy, Historiography of Philosophy, Doxographical History of Philosophy, Biographical History of Philosophy, Diogenes Laertius.

1. Giriş

Düşüncenin sistematik bir şekilde ele alınmasında, varlığa, bilgiye, değere dair konuları kendine nesne yapıp bu konulara dair sorular soran ve fikirler ortaya koyan alan olması bakımından felsefe, tarihin erken dönemlerinden itibaren var olan bir insani etkinliktir. Bir dönem sadece fizik ve pratik alanlara ayrılan felsefe daha sonra diyalektik ve mantığın eklenmesiyle ana formunu oluşturmuştur (Erdem, 2010, s. 36). Felsefe, bu bölümler ve bu bölümlere dair kuşkucu ya da öğretici bakış açılarıyla farklı şekillerde ifade edilerek düşünce zenginliğine kavuşmuştur. Felsefenin tarihin erken dönemlerinden itibaren var olması sebebiyle, onun dönemlere ve filozoflara göre bölümlere ayrıldığı görülmüştür.

Farklı ekoller ve metotlarla felsefi problemlerin ele alınmasıyla sağlanan çeşitlilik gerek filozoflar gerekse felsefe tarihçileri için kendi dönemlerine kadar ortaya konulan fikirleri

derleyip toplama ihtiyacını doğurmuştur. Böylelikle filozoflar kendi düşüncelerinin kaynağının veya çıkış noktasının ne olduğuna, kendinden önce hangi filozofların var olduğuna ve bu filozofların hangi konuları nasıl ele aldıklarına dair bilgilere eserlerinde yer vermiştir. Filozofların bu çalışmaları, felsefe tarihine dair ilk çalışmalar olarak ortaya çıkmıştır. Böylece felsefe tarihleri, farklı felsefi ekolleri ve bu ekolleri ortaya çıkaran düşünürleri inceleyerek onların buldukları dönemin sistemlerini nasıl etkilediğini belirleme hususunda önemli bir rol üstlenmiştir.

Felsefe tarihi çalışmalarının bilinen en eski örneklerinden biri Diogenes Laertios'un *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* adlı eseridir. Bu eser felsefe tarihçileri tarafından, biyografik felsefe tarihine örnek olarak gösterilmiştir. Bu çalışmamız çerçevesinde felsefe tarihinin ortaya çıkışı ve önemi bağlamında, felsefe tarihlerinin doxografik ve biyografik olarak tasniflenmesinde Diogenes Laertios'un biyografik felsefe tarihçiliği ele alınacaktır. Amacımız, felsefe tarihlerinin tasnifinde biyografik felsefe tarihçiliğine örnek olarak gösterilen Laertios'un, felsefe tarihinin problemlerinden biri olan felsefenin kaynağı, başlangıcı ve sınırı ile ilgili olarak; probleme yaklaşımı ve ele alışı, burada hangi metodu veya metotların kullandığı, filozofların kronolojik olarak tasnifi ve sıralamasında nasıl bir yol izlediğini ortaya koymaktır. Bu husus ele alınırken önemli gördüğümüz felsefe ve felsefe tarihi arasında bir ilişki var mıdır, varsa nelerdir, felsefe tarihçisinin kullandığı metotlar nelerdir gibi sorulara açıklık getirilecektir. Ancak bu problemlere cevap vermeden önce, Felsefe Tarihi, Felsefe Tarihçiliği ve Diogenes Laertios'un ilmi ve felsefi kişiliğine kısaca temas etmemizi konumuz açısından önemli görüyoruz.

2. Felsefe Tarihi, Felsefe Tarihçiliği ve Diogenes Laertios'un İlmi ve Felsefi Kişiliği

Yukarıda ifade edildiği gibi felsefe tarihi genel olarak filozofların hayatlarını, onların yaşadıkları dönemin genel özelliklerini, fikirlerini derleyip, toparlayıp, kronolojik bir sıra içerisinde sunan felsefenin bir disiplini. Bu yönüyle dahi felsefe tarihinin düşünce tarihine çok büyük katkılar sağladığını söyleyebiliriz. Acaba felsefe tarihinin önemi ve faydaları var mıdır, varsa nelerdir? Felsefe tarihi öncelikle felsefe için bir giriş niteliğindedir (Özlem, 2007, ss. 26-27). Çünkü felsefe tarihi, felsefi sistemleri, düşünürleri, dönemleri, dönemlerin özelliklerini, bu dönemdeki düşüncelerin ortaya çıkmasındaki kültürel, sosyal ve siyasal yapıların neler olduğu hakkında kısa bilgiler vererek felsefeye giriş sağlamaktadır.

Yine felsefe tarihi, filozofların düşüncelerini, sistemlerini ve meselelere nasıl yaklaşarak çözüm ürettiklerini göstererek bizi onları tekrara düşmemizden alıkoymuş, yeni bulduğumuzu zannettiğimiz problemin, çözüm şekillerinin ve yollarının geçmişte de olduğunu, esas olanın onu aynen tekrarlamak değil, aşmak olduğunu öğretmiştir (Erdem, 2010, s. 42). Böylece felsefenin konu ve çözümleri hakkında ortaya konulmuş tekrarlardan kaçınılması felsefi ve bilimsel gelişmelere katkı sağlamış olur. Dolayısıyla hem tekrarlardan kaçınılması olup hem de geçmişin zengin felsefi düşünceleriyle bağ kurulup yeni düşünce zenginliklerinin oluşumu için şimdinin sorunlarına çözüm bulmanın da önü açılmış olacaktır.

Genel anlamıyla felsefe tarihçiliği, felsefenin tarihine dair ortaya koyulan çalışmaların incelenmesidir, diyebiliriz. Bu konuda felsefe tarihi çalışmaları ele alınırken şu hususlara dikkat edilmektedir: Felsefe tarihçisinin, çalışmasında nasıl bir metot izlediği, ele aldığı filozofların fikirlerini oluşturan etkenlerin neler olduğu, yani filozofların fikirlerini oluştururken onların üzerindeki sosyal, kültürel ve siyasi etkiye yer verip vermediğidir. Ayrıca dikkat edilen diğer bir husus ise felsefe tarihçisinin filozofların felsefi görüşlerini eserine alırken elde ettiği vesikaların tutarlılığı ve güvenilirliği hususunda nasıl bir tutum sergilemiş olduğudur.

Acaba, felsefe tarihçisi kimdir? “Felsefe tarihçisi, düşünürleri ve onların düşüncelerini ya doğrudan yahut yorumlayarak ele alır ve onların düşüncelerini ya aynen ya da karşılaştırmalı olarak aktarmaya çalışır” (Erdem, 2010, s. 41). Dolayısıyla felsefe tarihçiliğinde izlenecek metotlar, ele alınan filozofların fikirlerini doğrudan aktarmak, yorumlamak veya karşılaştırmak olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu metotlardan doğrudan aktarımda felsefe tarihçisi, meseleye tarafsız bir şekilde yaklaşmalı ve elde ettiği vesikaları olduğu gibi, herhangi bir subjektif tutuma yer vermeden, doğrudan aktarmalıdır. Yoruma dayalı aktarım ise, elde edilen vesikaların yetersiz olması durumunda, dönemin kültürel yapısına ait diğer vesikalar ışığında, konuyla alakalı çıkarımlar ortaya koymayı amaçlamaktadır. Yoruma dayalı aktarımdan kaynaklanacak problemi Gilson, Thales’in su ve tanrı yorumlamasını ele alırken değerlendirmiş ve bu anlayıştan kaçınılması gerektiğini ifade etmiştir. Gilson, Thales’in “her şeyin kendisinden çıktığı ve tekrar kendisine döndürüleceği” ifadesiyle, “her şey tanrılarla doludur.” ifadesinin birleştirilerek belki de Thales’ in bu anlamda hiç ele almadığı bir anlayışın yerleştiğini ifade etmiştir (Gilson, 1999, s. 23). Gilson, Thales, “Tanrı” ve “su” özdeşleştirilmesinden önce, o dönemde “Tanrı” ifadesinin nasıl anlaşıldığına dair araştırmalar yapılması gerektiği üzerinde durmuştur (Gilson, 1999, s. 24). Dolayısıyla burada, felsefe tarihi alanında yapılan çalışmalarda gerek doğrudan aktarım metodu gerekse yorumlama metodu tercih edilsin, önemli olanın dönemin tarihi, kültürel, siyasi, ekonomik yönlerinin bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiği tavsiye edilmiştir (Albayrak, 2009, s. 40; Erdem, 2010, s. 10,11).

Felsefe tarihçiliğinde ele alınan çalışmalar açısından kullanılan metotların dışında felsefe tarihlerinin sınıflandırılması da önemli bir konu olarak ortaya çıkmıştır. Felsefe tarihinin sınıflandırılmasında farklılıklar görülse de genel olarak üzerinde durulan iki sınıflama çeşidi mevcuttur (Erdem, 2010, s. 45; Özlem, 2007, s. 12,13). Genel olarak felsefe tarihleri doxografik ve biyografik felsefe tarihi çalışması olarak sınıflandırılmış olması sebebiyle burada bu iki sınıflandırmaya değineceğiz.

Doxografik felsefe tarihçiliği, filozofların münferit problemlere dair görüşlerini ele alarak inceleyen felsefe tarihçiliğidir. Bunun ilk örneğini Aristoteles’in (ö. M.Ö. 322) *Metafizik* adlı eserinde görmek mümkündür. Öyle ki, Aristoteles bu eserinde, kendinden önceki filozofların fikirlerini, kendi oluşturmuş olduğu sisteme göre ele almış ve incelemiştir (Aristoteles, 1996, ss. 86-144). Kendi felsefi sistemindeki dört nedenin, bu filozoflara göre nasıl yorumlanabileceğini göstermiştir. Bu bakımdan bu eser doxografik felsefe tarihçiliğine örnek olarak gösterilmiştir (Taş, 2025). Fakat Gökberk tam teşekküllü bir eser

olarak doxograflar literatürü denilen türün başlamasını Aristoteles'in halefi olan Theophrastos'a (ö. M.Ö. 287) dayandırmıştır (Gökberk, 2007, s. 17).

Felsefe tarihlerinin sınıflandırılmasında kullanılan diğer tasnifleme metodu ise biyografik felsefe tarihçiliğidir. Biyografik felsefe tarihçiliği, daha çok filozofların hayatları üzerinden konuyu ele alan felsefe tarihi çalışmalarıdır. Bu çalışmalarda "filozofun hayatı, hayat seyri ve çeşitli eserleri kronolojik bir sıra içinde tasvir edilir" (Erdem, 2010, s. 60). Dolayısıyla bu felsefe tarihi çalışmalarında eserler, filozoflar merkezinde ele alınmıştır (Gökberk, 2007, s. 17).

Erdem bu alanda eser verenlerin ilki olarak, Aristoteles okulu mensuplarından Aristoksenes'i (M.Ö. 4. yy.) gösterenlerin olduğunu ifade etmiştir (Erdem, 2010, s. 60). Aynı zamanda bu alanda verilen örneklerden bir diğeri Diogenes Laertios'un *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* adlı eseridir.

O halde, Diogenes Laertios kimdir? O biyografik felsefe tarihçiliğinde hangi metodu kullanmış, ne tür bir tasnif yapmış ve nasıl bir kronolojik sıra izlemiştir?

Diogenes Laertios'un hayatı hakkında yeteri kadar bilgiye sahip değiliz. Onun kişiliği ve hayatına dair yaptığımız literatür taramalarında detaylı ve geniş bilgiye ulaşamadık. Onun nereli olduğuna dair bilgilerimiz ise "Laertios" ismine dayanır.

Elde edebildiğimiz bilgiler çerçevesinde, "Laertios" bir yer adı ve bir soyun temsili olmak üzere iki bakımdan ele alınmıştır. Kelimenin yer adı ile olan ilişkisinden hareketle, Laertios'un, doğduğu yer olan Laerte şehri ilişkilendirilmiştir. Onun Helenistik dönem Roma İmparatorluğu'nda yaşamını sürdürdüğünden hareketle Kilikya'nın Laerte yerleşimi işaret edilmiştir (Pişmanlık, 2024, s. 116). Bu bölge günümüzde Alanya sınırları içinde kalan Laertes Antik Kenti'dir. Bu bilgilerden hareketle onun yaşadığı şehre nispet etmek için "Laertios" kelimesinin kullanıldığı iddialarında bulunulmuştur (Oxford Reference, n.d.; Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2004). Bu bağlamda Cevizci de *Felsefe Sözlüğü*'nde ona "Laerteli" olarak yer vermiştir (Cevizci, 2005, s. 507).

Diogenes Laertios'un memleketine dair açıklamalar "Laertios" kelimesinden çıkarılsa da, farklı bir yorumla, bu kelimenin Romalı bir ailenin üyesi anlamında kullanılmış olacağına dair görüşler de mevcuttur. Savunulan bu görüşe göre de "Laertios" eklemesi, onun soyunu ifade etmek için kullanılmıştır (Stanford Encyclopedia of Philosophy, 2004; Britannica Editors, 2024).

Yukarıdaki verilen bilgiler doğrultusunda gerek Diogenes Laertios'un memleketinin neresi olduğu gerekse soyunun ne olduğuyula ilgili, ismindeki Laertios kelimesinden hareketle ortaya koyulmuş görüşler tevsik edilemedikleri için onun nereli olduğuna dair kesin bir bilgiye sahip değiliz. Laertios, daha çok ortaya koyduğu eser ile bilinen ve bu eserden hareketle yaşamı, benimsediği öğretisi ve mensubu olduğu okul hakkında fikirler yürütülen bir kişi olmuştur. Dolayısıyla ona dair bilgilerin sığ ve doyurucu olmayan bir nitelikte olduğu söylenebilir.

Diogenes Laertios'un yaşadığı döneme dair görüşler, kaleme almış olduğu *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* adlı eserin yazıldığı dönemden hareketle ortaya çıkmıştır. Onun eserini M.S. III. yüzyılda yazdığından hareketle, günümüzde M.S. II. yüzyılın son çeyreği ile M.S. III. yüzyılın ilk çeyreği arasında yaşamış olabileceğine dair, Cevizci, Rifat, Bayrakdar gibi yazarların benzer açıklamaları mevcuttur (Bayrakdar, 2013, ss. 17-18; Cevizci, 2005, s. 507; Rifat, 2018, s. 15). Uğur Pişmanlık ise daha net bir tarih vererek onun M.S. 180-240 tarihleri arasında yaşadığını ifade etmiştir (Pişmanlık, 2024, s. 116). Ayrıca Bayrakdar, Diogenes Laertios'un "Roma Kralı Alexander Severus (222-235)'ün iktidarı zamanında ün kazandığına" dair söylemlerin olduğunu ifade etmiştir (Bayrakdar, 2013, s. 17). Dolayısıyla Diogenes Laertios'un doğum ve ölümüne dair kesin bir tarih verilememekle birlikte hangi yüzyıllarda yaşamış olduğu hususunda benzer görüşler mevcuttur.

Hayatı ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmadığımız Diogenes Laertios'un benimsediği öğretisi veya mensubu olduğu okula dair görüşlerde de kaynaklarda farklı bilgiler vardır. Bu farklılığın nedeni, yukarıda ifade ettiğimiz üzere, kendisine dair ilk elden bir çalışmanın bulunmamasıdır. Çalışmamız esnasında bizim de karşılaştığımız en önemli problem Laertios'a ait belge ve bilgilere ulaşamamış olmamızdır. Vesikaların olmayışı o konuyla ilgili subjektif görüş ve düşüncelerden oluşan çeşitliliğe zemin hazırlamış ve konunun güvenilirliğini de büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Bu durum onun hayatına dair açıklamaları bilimsel bir değer taşımaktan uzaklaştırmıştır.

Araştırmacıların Diogenes Laertios'un benimsediği felsefi öğretisi veya mensubu olduğu okula dair bilgilerin kaynakları, onun *Ünlü Filozofların Yaşamı ve Öğretileri* isimli eseridir. Onun bu eserde benimsemiş olduğu felsefi metottan, kullandığı üslup ve dilden, eserinde filozoflara ve okullara yer verişinden hareketle farklı değerlendirmeler ortaya çıkmıştır. Cevizci, "hayatı ve savunduğu felsefi görüşler hakkında hemen hiçbir bilgimiz olmadığı Laertios'un Epikürosçu okula yakın olduğu sanılmaktadır" ifadesine yer vererek onun Epikürosçu okula fikri anlamda yakın bir yazar olduğunu söylemiştir (Gökberk, 2007, s. 507). Yaptığımız araştırmalar bu düşüncenin daha yaygın olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmacıları bu fikre yönlendiren sebebin, onun bu eserin sonuncu kitabında Epiküros ve okuluna geniş yer vermiş olması gösterilmiştir (Diogenes, 2007, s. 10). Fakat bununla birlikte bu hususta farklı görüşlerin de var olduğu unutulmamalıdır.

Diogenes Laertios'un benimsediği felsefi öğretisi veya okula dair diğer bir yaklaşım ise, onun septiklere dahil olabileceği hususudur. Onun septiklere mensup olabileceğine dair açıklama Bayrakdar tarafından ele alınmıştır. Bayrakdar; "Diogenes Laertios'un eserindeki bazı ifadelerinden hareketle septiklere (şüphecilere) dâhil olduğu tahmin edilebilmektedir" diyerek bu hususa yer vermiştir (Bayrakdar, 2013, s. 17). Ancak bu hususun açıklanmasına ve örneklendirilmesine gitmemiştir. Onun eserine dair yaptığımız araştırmalarda, Laertios'un, bir filozofu hayatı ve öğretileriyle ele alırken, ele aldığı filozofun yaşamı ve öğretilerine dair farklı görüşlerin bulunduğuna yer vermesi kanaatimizce, onun septik okula mensup olduğunu ifade etmez. Ayrıca felsefenin menşesine dair ortaya koyulan fikirleri hem Yunan öncesi başlangıçlı olarak hem de Yunan başlangıçlı olarak ele alması, onu septik olarak değerlendirmeye yetmez. Onun bu tutumu, yani

felsefenin menşei, filozofların hayatı ve öğretilerini ortaya koyulan tüm görüşlerle ele alması onun tarihçiliğiyle ilişkilendirilebilir, diyebiliriz. Kanaatimiz, onun vesikaları ele alıp eserinde kullanırken şüpheli bir metot benimsediği yönündedir. Yoksa onun septik okula mensup olduğuna dair kesin bir bilgiye rastlamadık.

Diogenes Laertios'un öğretisi veya mensubu olduğu okula dair diğer bir görüşe, eserin Türkçe çevirisinin on birinci baskısının önsözünde Babür'ün açıklamalarında yer verilmiştir. Burada Babür, Laertios'un eseri ele alırken kullandığı metot ve üslubundan hareketle Aristotelesçi izler taşıdığını söylemiştir (Diogenes, 2007, s. 11). Özellikle filozofların ve felsefe okullarının ele alınmasında izlenen metodun yanında, filozofların nereli olduğu, soyunun nereye dayandığı, kişilik özellikleri, ölüm biçimleri, parladığı dönemleri, vasiyetleri gibi hususlara yer vermesi, Babür'ün bu açıklamalarda bulunmasına neden olmuştur. Babür; "Diogenes Laertios eserinde bir yargıç tavrı takınmıyor, eleştiri iddiasında da değil, tam bir araştırmacı: filozof-filolog özelliği taşıyan araştırmacı" ifadeleriyle bu görüşü desteklemeye çalışmaktadır (Diogenes, 2007, s. 11).

Peki Diogenes Laertios'un tarihçiliği nasıldır? Yani onun eserini yazarken ortaya koyduğu felsefe tarihçiliği hakkında neler söylenmiştir?

Diogenes Laertios'un felsefe tarihçiliğini kendilerine araştırma konusu yapan felsefe tarihçilerinden onu değerli bulanlar olduğu gibi yetersiz bulanlar da olmuştur. Bazı değerlendirmelerde, Laertios'un eserinde filozofların öğretilerini karşılaştırmaması ve anlatı ağırlıklı bir üslup benimsemesi, onun bir felsefe tarihçisi olarak yeterliliğinin tartışmaya açık olduğu yönünde yorumlara konu edilmiştir. Bu araştırmacılara göre Laertios yazma becerisi bakımından yetersiz, okuduklarını doğru düzgün aktarma yetisine sahip olmayan, yinelemelere düşen, bir felsefeci ya da tarihçi kimliğinden uzak, romancı ya da öykü yazarlığına daha yakın olan biri olarak ifade edilmiştir (Rifat, 2018, s. 15).

Diogenes Laertios'un felsefe tarihçiliği hakkında Nietzsche'nin (ö. 1900) de açıklamaları mevcuttur. Nietzsche'ye göre Laertios'un eserinde "M.Ö. I. Yüzyılda veya M.S. I. yüzyılın sonunda yaşayan *Filozofların Yaşamları*'nın yazarı Magnesialı Diokles ve M.S. II. yüzyılda yaşayan, *Çeşitli Tarihler*'in ve *Anılar*'ın yazarı Arlesli Favorinos'a " sıkça başvurduğu görülmüştür (Nietzsche, 2022, s. 60). Dolayısıyla Nietzsche'ye göre Laertios'un eseri Diokles'in eserinin özeti gibidir. Bu bakımdan Nietzsche'de Laertios'un felsefe tarihçiliğinin yeterliliğini tartışmıştır.

Fakat bu değerlendirmelerin dışında Diogenes Laertios'un eserini geçmişe ışık tutması, dönemine göre, ikincil kaynak olarak filozoflar ve öğretileri hakkında bize bilgi sunması ve bizim Antikçağa dair fikirlerimizin oluşmasına yardımcı olması sebebiyle değerli olduğunu savunan araştırmacılar da olmuştur. Bu hususta Rifat, Montaigne'den alıntı yaparak "keşke bir düzine daha Laertios'umuz olsaydı" ifadesiyle onun felsefe tarihçisi olarak önemini desteklemiştir (Rifat, 2018, s. 15). Bize göre, onun bu eseri felsefe tarihi alanında temel bilgi kaynağı olması bakımından tarihe katkı sağlamıştır. O, eserini oluştururken filozofların ismine, soyunun nereye dayandığına dair bilgiler vermiştir. Kanaatimizce, Laertios'un bu üslubu öykücü ya da roman yazarı olarak değerlendirilse de bu üslup eseri sıkıcılıktan kurtarmak için tercih edilmiş olabilir.

Diogenes Laertios'un eserinin felsefe tarihi bakımından önemli olduğuna dair bir başka örnek ise, bu eserden faydalanarak ortaya koyulan çalışmalardır. *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* adlı eser bu bakımdan bir başvuru eseri niteliğinde görülmüş ve temel kaynaklardan biri olarak kabul edilmiştir.

G. Vico (1668-1744, *Nuova Sienza (Yeni Bilim)*) adlı eserinde onu kaynak kullanıyor; Nietzsche'de (1844-1900), Rousseau'da (1712-1778), Diderot'da (1713-1784), Rablais'de (1483/1494-1553) ondan alıntılar var. K. Marx'ın (1818-1883) *'Epikuros ile Demokritos Doğa Felsefeleri Arasındaki Ayrım'* adlı doktora tezinde en temel kaynaktır. Üstelik Marx en sıkı felsefi temellendirmeleri için dayanak kullanıyor Laertios'un eserini (Diogenes, 2007, s. 11).

Bu bağlamda Diogenes Laertios'un felsefe tarihçisi olarak ortaya koyduğu eserin değerli olduğuna dair açıklamaların da mevcut olduğunu söyleyebiliriz.

3. Diogenes Laertios'a Biyografik Felsefe Tarihçiliği Açısından Yaklaşım

Yukarıda ele aldığımız felsefe tarihi çalışmaları açısından *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* adlı eseri değerlendirdiğimizde, bu eserin biyografik bir felsefe tarihi türü olduğunu söyleyebiliriz. Onun bu eserinde, filozoflara bazı istisnalar dışında kronolojik bir sırayla yer vermesi, onların parladıkları dönemleri belirtmesi, filozofların kendi dönemlerine kadar ele aldığı filozoflarla aynı ismi taşıyan kaç kişi olduğu ve bunların kimler olduğuna dair bilgiye yer vermesi, filozofların vasiyetlerine ulaşmış bunları okuyucu ile paylaşması, biyografik felsefe tarihçiliği örneğine daha yakın bir filozof olduğunu göstermektedir, diyebiliriz.

Diogenes Laertios bu eseri yazmasındaki amacını, felsefe sever bir hanıma ithaf etmekle açıklamıştır (Diogenes, 2007, s. 10). Laertios eserinde, sadece filozofların yaşamlarına dair bilgilere değil aynı zamanda "doxografik" anlatımlara da yer vermiştir. Bizim bu eseri doxografik değil de biyografik bir felsefe tarihi olarak ele almamızın sebebi, bu eseri Aristoteles'in *Metafizik* adlı eserinde ortaya koymuş olduğu çalışmayla kıyaslamamızdır. Aristoteles'in bu eseri doxografik felsefe tarihine en güzel örnektir. Çünkü Aristoteles bu eserinde, kendinden önceki filozofların görüşlerine kendi felsefi sistemindeki madde-kuvvet ilişkisini açıklamak için yer vermiştir (Aristoteles, 1996, ss. 86-144). Fakat Laertios'un eserinde böyle bir amacın olmadığı görülür. Zira o gerek filozofları gerekse filozofların öğretilerini, kendi felsefi sisteminin dayanağı ya da temellendiricisi anlamında ele almamıştır. Bu eser filozofların hayat ve öğretilerini Laertios'un belirlemiş olduğu tasnifleme içinde ele alınmasından ibarettir. Bu sebeple Diogenes Laertios'un *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* adlı eseri biyografik bir felsefe tarihi örneğidir, denilebilir.

Diogenes Laertios, eserinde Antikçağ filozoflarını, "Yedi Bilge" olarak kabul edilen Yunan kültürü için önem arz eden düşünürlerden başlayarak ele almıştır. Bu filozoflara yer vermeden önce felsefeye dair bir bilginin okuyucuda oluşması için giriş niteliğinde bir yazıya da yer vermiştir. Bu girişte, felsefenin menşei veya kökenine dair bilgilerin ya-

nında, felsefenin İyonya ve İtalya ekollerinin ne anlama geldiğine, bunların yanında felsefenin “pratik, doğa, diyalektik ve mantık” bölümlerinin nasıl oluşturulduğunun bilgilerine de yer vermiştir. Bu bilgilerden sonra Thales ile düşünürleri ele almaya başlamış ve Epiküros ile nihayete erdirmiştir.

Diogenes Laertios on bölümden oluşan bu eserinde, Antikçağ için on biri önemli kabul edilen seksen dört filozofa yer vermiştir (Diogenes, 2007, ss. 21-67). Eserin her bölümünün tasniflenmesinde bazı kıstaslar gözetilmiştir. Örneğin I. Kitap olan Giriş başlığında, Antik Yunan için önemli ve değerli kabul edilmiş “Yedi Bilge” ile bunlara eklenmiş toplamda dört bilgeye yer verilmiştir. Bu bölüm Diogenes Laertios’un felsefeyi İyonya ve İtalya ekolleri olarak ele almadan önce, felsefenin Yunanlılarla başladığı fikrinin temellerini oluşturmak için yer verdiği bir bölüm niteliğindedir.

Acaba Laertios felsefe tarihinin problemlerinden olan “felsefenin başlangıcı” konusunda hangi iddialarda bulunmuştur? Ele aldığı filozofları kronolojik bir sıraya göre mi düzenlemiştir?

4. Diogenes Laertios’un Felsefenin Başlangıcına Dair İddiaları

Diogenes Laertios’un, felsefe tarihinin problemlerinden olan “felsefenin başlangıcı, kaynağı ve sınırı” sorununa eserinin birinci bölümünün giriş başlığı altında yer verdiğini görmekteyiz. Öyle ki, onun felsefenin başlangıcına dair bilgilere yer vermesi bu hususun felsefe tarihçiliği için ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir.

İlk olarak Laertios, felsefenin Yunan medeniyetinden önce var olduğuna dair bilgilere yer vermiştir. O, felsefenin başlangıcına dair açıklamalarında, “bazıları felsefe araştırmalarının barbarlarla başladığını söylerler” ifadesine yer vermekte, sonra da Aristoteles’in *Magikon*, Sotion’un *Filozoflar Zinciri* eserlerini kaynak göstererek “ilk felsefeciler Perslerde Maglar, Babillilerde ya da Asurlarda Khaldaiyalılar, Hintlerde Çıplak Bilgeler, Keltlerde ve Galatlarda Dryidlerle Semnotheolar olmuş. Ayrıca Fenike’de Okhos, Trakya’da Zamolksis, Libya’da Atlas varmış. Mısırlılarda felsefeyi başlatanın Nil’in oğlu Hephaistos olduğunu söylerler” diyerek Yunan medeniyeti dışındaki milletleri “barbar” olarak nitelendirmiştir (Diogenes, 2007, s. 13). Böylece bu açıklamalarla felsefi çalışmaların farklı medeniyetlerde belirli zümreler tarafından yapıldığına dair iddialara da yer vermiştir. Laertios’un burada felsefeyle ilgilendiğini söylediği düşünürlerin dini zümrelere mensup kimseler olduğu görülmektedir. Laertios’un bu açıklamalara yer vermesi ilk bakışta onun “Yunan felsefesinin orijinalliği” tartışmasında, “Orijinal değildir.” görüşünü savunan Numeius’a, “Hint kültürünün etkisi vardır.” diyen Ruben’e ya da “Diğer medeniyetlerin etkisiyle oluşmuştur.” diyen Emile Brehier’e yakın olduğu anlamı çıkarılabilir (Demir, 1998).

Burada Laertios, Magların bu zümrelerin etkinliklerinden dolayı, Yunan medeniyetinin Maglarla başladığı fikrinin yaygınlaştığını söylemiştir. Acaba bu açıklamalar felsefenin Yunan dışında başladığı argümanı için yeterli midir? Laertios bu açıklamaları yeterli görmemiştir. Ona göre, Yunan medeniyetinin Maglarla başladığı şeklindeki düşünceler kabul edilemez. Çünkü onun ifadesiyle, bu söylemler daha da ilerletilerek, insanlığın

Maglarla başladığı görüşüne dayandırılan yorumları doğurmuştur (Diogenes, 2007, s. 14). Laertios'a göre bu çıkarımlar kabul edilemez.

Bu açıklamalarından sonra o, felsefenin başlangıcını Trakyalı Orpheus'a dayandıran iddialara yer vermiştir. Ancak Laertios, "her türlü insanca tutkuyu, hatta birtakım insanların ses aracılığıyla nadiren yaptığı çirkinlikleri hiç sakınmadan tanrılara yakıştırana ne ad verilmeli, bilmiyorum" diyerek felsefenin başlangıcına dair ortaya atılan bu iddianın savunulamaz olduğunu söylemiştir (Diogenes, 2007, s. 15). Ancak bilinmektedir ki, Orpheusculuk, Antikçağ felsefesinde gerek Pythagoras'ın gerekse Platon'un ruhun istihalesine dair fikirlerinin temelinde yer almıştır (Schure, 2021, ss. 251-285). Orpheusculuğun ruhun arınması, ruhun bedene hapsedilmiş olması gibi anlayışların Yunan kültürüne taşınmasında etkili olduğu ifade edilmiştir (Bıçak, 2015, s. 47). Platon'un idealar görüşünün temelini de burada olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla Laertios'un bu açıklamaları onun yanlı bir tutum sergilediğini göstermiştir.

Laertios bu açıklamalardan sonra felsefenin başlangıcı konusundaki düşüncelerini aktarmaya başlamıştır. Daha önce "barbar" diye nitelendirdiği milletlerde felsefenin varlığından söz eden Laertios, bundan sonra felsefenin Yunan medeniyeti dışındaki toplumlarda başlayamayacağını savunuculuğunu yapmaktadır. Netice itibariyle Laertios "Yunan felsefesi orijinal midir?" tartışmasında Burnet'in takındığı tutuma benzer bir tavır sergilemiştir (Arslan, 2018, ss. 22-24; Cevizci, 2021, ss. 21-23; Demir, 1998; Erdem, 2010, s. 46,47). Böylece o, barbar olan milletlerin felsefi bir düşünce ile ilişkisinin olmayacağını ima etmiştir. Bu noktadan sonra artık Laertios, bu iddiaların geçerli olmayacağına dair nedenlere yer vermiştir.

Laertios felsefenin başlangıcına dair açıklamalarını "barbar" olarak nitelendirdiği medeniyetlerde felsefenin nasıl yapıldığına, yani kullanılan felsefi üsluba yer vererek devam etmiştir. Bu bağlamda öncelikli olarak Çıplak Bilgelerin felsefi üslubuna yer vermiştir. Laertios, Çıplak Bilgeler ve Dryidler bilmece gibi konuştuklarına, tanrılara saygı gösterdiklerine, kötülük yapmadıklarına ve yiğitliğe önem verip ölümü küçümsediklerine yer vermiştir. Yine o, "Khaldaiyalılar gökbilimi ve falcılıkla ilgilenirlermiş" ifadesiyle Asur medeniyetinde felsefeye dair çalışmaların Yunan medeniyetinde görülen felsefi düşünceden uzak olduğunu ima etmiştir (Diogenes, 2007, s. 15). Laertios'un Magların felsefi araştırmalarına dair açıklamaları da dini ve ahlaki bilgiler kapsamında ifadelerden ibarettir (Diogenes, 2007, s. 15,16). Onun açıklamalarında bilimsel ve felsefi çalışmaların Mısırlılar tarafından ortaya koyulduğuna dair söylemleri mevcuttur. O ayrıca, Mısırlıların astronomi ve geometri ilmine dair çalışmalarındaki başarılarına da yer vermiştir (Diogenes, 2007, s. 17).

Laertios, Mısır medeniyetine dair açıklamalarından sonra "felsefenin bulunuşuyla ilgili olarak söylenecekler bu kadar" demekte ve "barbar" olarak nitelendirdiği Yunanlılar dışındaki medeniyetlerin felsefi araştırmalarına dair iddiaları bitirmektedir (Diogenes, 2007, s. 17). Burada Laertios'un subjektif bir tutum sergilediğini söyleyebiliriz. Çünkü o, felsefi ve bilimsel çalışmaların Yunanlılar dışında da var olduğunu, hatta matematik, astronomi ve metafizik bağlamda diğer medeniyetlerin ileri denilebilecek seviyede olduğunu açıklayan kaynakların bulunduğuna değinmiştir. Ancak bu açıklamalardan

sonra Yunanlıların dışındaki milletleri “barbar” ifadesiyle nitelendirmiştir. Ayrıca onun “barbar” olarak belirlenen ölçünün ne olması gerektiğine dair bir açıklaması da mevcut değildir. Bu sebeple Laertios’un bu tutumu eleştiriye açıktır.

Laertios eserinde felsefenin başlangıcına dair ortaya koyulmuş olan iddiaları bu şekilde değerlendirdikten sonra, kendinin de katıldığı, felsefenin Yunan menşei hakkındaki açıklamalara yer vermiştir. Onun “felsefe Yunanlılarda başlamıştır, zaten felsefe sözcüğünün barbar bir sözcükle ilişkisi yoktur” ifadesi felsefenin başlangıcına dair tutumunu açık bir şekilde ortaya koymuştur (Diogenes, 2007, s. 15). Bu düşünce onun savunduğu ilk argümandır. Kanaatimizce bu iddia, yani felsefenin Latince ya da Yunanca kaynaklı bir kavram olması, felsefenin Yunanlılarla başladığı argümanı için yeterli olamaz. Laertios’un felsefenin Yunanlılarla başladığını savunurken kullandığı ikinci argüman ise “filozof” kavramı üzerinden olmuştur. O, kendini filozof olarak adlandıran ilk kişinin Pythagoras olmasına dair düşünceyi de eserine alarak bu iddiasını temellendirmek istemiştir. Ayrıca bilge kabul edilen kişiler ve bunlardan hareketle felsefi düşüncenin doğuşunu Yunanlılara dayandırması, onun iddiasını güçlendirmek için kullanmış olduğu argümanlar olarak karşımıza çıkmıştır. Fakat onun ortaya koyduğu argümanlar olan “felsefe” ve “filozof” kavramları “Yunan medeniyetinden önce felsefe yoktu, felsefe bir Yunan mucizesidir.” diyebilmek için yeterli bir argüman değildir. Çünkü günümüzdeki veriler ışığında Yunan medeniyetinden yaklaşık yüz yıl öncesine dayanan Hint Vedalar geleneği mevcuttur (Çetinkaya vd., 2021, ss. 51-66; Störing, 2000; Walter, 2012). Burada Laertios’un bu yaklaşımları değerlendirmedeği görülmüştür. Ayrıca onun felsefenin Yunan’da başladığına dair ortaya koyduğu argümanlardan biri de filozof ismini kullanan ilk kişinin Pythagoras olmasıdır. Ancak biliniyor ki, Pythagoras, Orpheuscu dini öğretiden etkilenmiştir. Ancak Laertios, felsefenin ortaya çıkışındaki bu gibi detayları değerlendirmemiştir.

Peki Laertios’a göre felsefenin başlangıcı nerede aranmalıdır? O felsefeyi hangi medeniyet ile başlatmıştır?

Diogenes Laertios, felsefenin başlangıcının iki okul kaynaklı olduğunu, bunlardan birinin Thales ve öğrencisi Anaksimandros ile Milet Okulu, diğerinin ise Pherekydes ve öğrencisi Pythagoras ile Pythagorasçı Okul olduğunu düşünmektedir (Diogenes, 2007, s. 18). Bu açıklamalardan hareketle felsefenin İyonya ve İtalya kollarından başladığını iddia etmiştir. Bu iki kol tasnifinden hareketle de eserini şekillendirmiştir. O felsefenin başlangıcını Yunan ya da Atina olarak değil bu iki kol üzerinden ele almıştır. Ayrıca Laertios İyonya’yı ve İtalya’yı da Yunanlı olarak görmüş olabilir. Onun açıklamalarında bu durum kesin değildir.

Laertios felsefenin başlangıcına dair iddialara eserinde yer vermiş olmasına rağmen, felsefenin başlangıcına dair ortaya koyulan farklı yaklaşımları, kendi savunmuş olduğu iddia doğrultusunda kullanmıştır. Kanaatimizce onun Yunanlılar dışında kalan medeniyetleri, barbar olarak nitelendirmesi ve felsefe kavramının Yunanlılara ait olması gibi ifadeleri, vesikalarla temellendirilen bir bilim olan Tarih ve Tarihçinin takınması gereken objektif olma ilkesiyle tutarsızlık göstermektedir. Ayrıca o, Mısır medeniyetinin ast-

ronomi ve geometride Yunan'dan daha önce ve daha başarılı olduğuna, Maglar ile Çıplak Bilgelerin ise dini ve ahlaki görüşlere sahip olduklarına değinmiş ancak bu medeniyetlerin Yunanlıların felsefi düşüncelerine etkisinin olup olmadığına dair açıklamalara yer vermemiştir. Felsefenin başlangıcına dair yapılan araştırmalara göre Laertios'un yukarıdaki düşüncelerinin subjektif bir nitelik taşıdığını ve eleştirilmesi gereken hususlar olduğunu söyleyebiliriz.

Peki Laertios eserinde ele aldığı filozofları sıralarken hangi metodu kullanmıştır? Kronolojik bir sıralamayı mı tercih etmiş yoksa sıralamayı İtalya ve İyonya kolları üzerinden ayrı ayrı mı ele almıştır? Bu sorular ışığında araştırmamıza devam edelim.

5. Diogenes Laertios'un Filozofları Ele Alırken Kullandığı Metot

Laertios'un eseri, filozofları kronolojik bir sıra içerisinde ele alması ve onların yaşamlarında gizli kalmış olan bilgileri sunması bakımından önem kazanmıştır. Onun felsefe tarihçiliğinde, aynı adı taşıyan filozofların sayısını ve kimliklerini titizlikle ayırt etmesi, filozoflara ait vecizeleri örneklendirmesi, mektuplarında kullandıkları hitap biçimlerini incelemesi ve onlara ilişkin vasiyet metinlerine yer vermesi dikkat çekici bir özellik olarak ortaya çıkar. Laertios'un bu üslubu günümüz felsefe tarihçilerinden bazıları tarafından felsefe tarihinin içeriğine uygun bulunmamış ve onun bu hususta eleştirilmesine sebep olmuştur. Fakat bizce onun bu üslubu felsefe tarihçiliğine aykırı bir durum oluşturmamaktadır. Erdem'in de ifade ettiği gibi, bir felsefe tarihçisi bulunduğu dönemin kültürel yapısını, yaşamını ele alarak filozofun yaşadığı dönemle olan bağıntı aktarmak isteyebilir (Erdem, 2010, s. 41,42). Ayrıca felsefe tarihçisi, eserini ortaya koyarken o dönemin dili ve üslubundan örnekleri eserinde gösterebilir. Bu bağlamda Laertios eserinde, filozofların gündelik hayatından kesitler sunarak onların özlü sözlerine yer vermiş ve böylece okuyucunun kuru bir bilgi yığını arasında sıkılmadan, merak duygusunun her zaman taze kalmasını amaçlamış olabilir.

Laertios M.Ö. III. yüzyılda yazmış olduğu bu eserinde, günümüz felsefe tarihçilerine benzer bir metot kullanmıştır, diyebiliriz. O, çalışmasının başındaki giriş bölümünde, felsefenin neliğine, felsefe tarihinin problemlerinden olan felsefenin kaynağına, felsefenin tasnifine yer vermiştir.

Laertios ayrıca filozoflara dair bilgilerin işlenmesinde kaynak olarak kullandığı eserlere atıfta bulunmuştur. Daha ilk giriş başlığında felsefenin menşei ve kökenine dair ortaya koyulmuş farklı görüşleri ele alırken gerek Aristoteles gerekse Sotion kaynak olarak gösterilmiştir (Diogenes, 2007, s. 15,16). Burada Laertios'un kaynak gösterme konusundaki tercihlerinin ikincil kaynaklar olması sebebiyle eleştirilere de maruz kaldığını görmekteyiz.

Laertios filozofların soy ağacına dair geniş bilgilere yer vermiştir. Mesela Platon'un soy ağacına dair şöyle bir bilgi verdiği görülür:

Atinalı Platon, Ariston ile Periktione'nin – ya da Potone'nin- oğlu idi, ana tarafından soyu Solon'a dayanıyordu. Solon'un Drapides adında bir erkek kardeşi vardı: Onun

oğlu Kritias, onun oğlu Kallaiskhros, onun oğulları Otuzlardan biri olan Kiritia ve Glaukon; Glaukon'un çocukları Khramides ile Periktione; Periktione ile Ariston'un oğlu da, Solon'dan sonra altıncı kuşak olan Platon idi (Diogenes, 2007, s. 129).

Fakat bu bilgilerin Laertios tarafından hangi kaynaklardan yararlanarak elde edildiği konusunda atıfta bulunma hususu her zaman olmayabiliyor. Bu gibi uzun soy bildirimlerinde kaynak gösterimi hususu bazen eksik kalmıştır. Bu bakımdan Laertios'un felsefe tarihçiliği yeterli ve güvenilir görülüyor olabilir.

Bunlarla birlikte Laertios, filozofların yaşamlarını içeren tarihler konusunda Olimpiyat oyunlarını kaynak olarak kullanmıştır. O, bir filozofu ele alırken o filozofun yaşadığı dönemi, ele aldığı filozofun hangi Olimpiyat oyunlarında parladığını ifade ederek ortaya koymuştur (Diogenes, 2007, s. 28,35,41).

Bu bağlamda Laertios'un eserinde kullanmış olduğu metodun literatür tarama metodu olduğunu söyleyebiliriz. O, bu literatür tarama metodunda daha çok döneminin ikincil kaynaklarından yararlanmış. Bu ise onun felsefe tarihçiliği bakımından eleştirilere maruz kalmasına sebep olmuştur.

6. Diogenes Laertios'un Filozofları Sıralaması ve Tasniflemesi

Laertios filozofları, birkaç yer dışında, genel olarak kronolojik bir tasniflemeyle ele almıştır. O, daha önce ifade edildiği gibi filozofları ilk olarak İyonya Kolu ve İtalya Kolu olmak üzere iki kola ayırmıştır. Sonra da İyonya kolunu kendi içinde, İtalya kolunu da kendi içinde okullar bağlamında ele almıştır. Daha sonra okulun kurucusundan başlayarak okulun önemli temsilcilerine yer vermiş, sonra da onları kronolojik bir sıraya tabi tutmuştur. Bu bakımdan onun kullanmış olduğu metod okullara göre tasnifleme modeli ve kronolojik tasnifleme modellerinin birlikte ele alınmasından oluşan karma bir tasnifleme modelidir.

Laertios İyonya ve İtalya okulu olarak ikiye ayırdığı felsefe tasniflemesinde, neden böyle bir ayırma bulunduğunu açıklamamıştır. Sadece bunun böyle bir kabul olduğunu söylemiştir. O, "Anaksimandros'un felsefesine İyon felsefesi denirdi, çünkü Anaksimandros'un hocası İyonyalı Thales idi; Thales Miletos doğumludur. Pythagoras ile başlayan felsefe de İtalya felsefesi idi, çünkü Pythagoras İtalya'da uzun süre felsefe yapmıştır" diyerek bu hususu açıklamıştır (Diogenes, 2007, s. 18). Fakat bu ayırımın başkaca sebeplerine değinmemiştir.

Laertios filozofları sıralarken ilk olarak bilgelere yer vermiştir (Diogenes, 2007, ss. 21-66). Thales ile başlayan Yunan Yedi Bilge'sinden sonra, o dönemlerde bilge olarak kabul edilmiş diğer isimlere yer vermiştir. O "bilge sayılanlar şunlardı: Thales, Solon, Periandros, Kleobulos, Kheilon, Bias, Pittakos. İskit Anakharsis, Khenailı Myson, Syroslu Pherkydes, Giritli Epimenides de bunlara eklenir. Bazıları Tiran Peisistratos'u da sayarlar. Bunlar bilgelerdir" diyerek bu bilgeleri sıralamıştır (Diogenes, 2007, s. 18).

Bilgelere dair vesikaları paylaşan Laertios daha sonra İyonya kolunu ele almıştır. Laertios, İyonya kolunun Anaksimandros ile başladığını ifade etmiştir (Diogenes, 2007, s. 18). Felsefenin diğer kolu olarak ele alınan İtalya kolunu ise Pythagoras ile başlatmıştır.

Laertios, Yunan kolunu Milet Okulu, Sokrates ve Sokratesçi Okullar, Platon ve Akademia Okulu, Peripatos Okulu, Stoa Okulu olarak tasnif etmiştir. O, İyonya kolunun filozoflarını yedi bölümde ele almıştır. Eserin tamamı ise on bölümdür. Bu bakımdan İyonya kolu onun eserinin büyük bir bölümünü oluşturmuştur.

Eserin ikinci bölümü Milet Okulu temsilcileri, Sokrates ve Sokratesçi okullardan Kyrene, Elis-Eretria ve Megara okullarına ayrılmıştır. Bu bağlamda o, filozofları halef-selef ilişkisi bağlamında kronolojik olarak ele almış ve sıralamıştır. Laertios eserinin üçüncü bölümünü Platon'a ayırmıştır. Kanaatimizce onun Platon için ayrı bir bölüm tahsis etmesi Platon'un felsefesinin önemine binaendir. Daha sonra dördüncü bölümle Platon'un kurmuş olduğu Akademia okuluna başkanlık yapmış filozoflar kronolojik olarak ele alınmıştır. Eserinin beşinci bölümünde Aristoteles ve onun kurduğu Lykeion ya da onun ifadesiyle Peripatos Okulu ve bu okula başkanlık yapan filozoflara yer vermiştir.

Laertios eserinin altıncı bölümünde, Sokratesçi okullardan Kynik Okulu'na yer vermiştir. Onun kronolojik tasniflemeye göre, Kynik Okulu ve temsilcilerini Sokratesçi Okullardan sonra ele almaması, kronolojik metot bakımından tutarsızlığa düştüğünü göstermiştir. Eserin ikinci bölümünde Sokrates ve Sokratesçi Okul temsilcilerine yer verirken, altıncı bölümde Sokratesçi Okulların bir kolu olan Kynik Okulu temsilcilerine yer vermiştir. Bu iki bölüm arasında Platon, Akademia Okulu temsilcileri, Aristoteles ve Peripatos Okulu temsilcileri alınmıştır. O kronolojik olarak neden böyle bir değişikliğe gittiğini açıklamıştır.

Laertios eserinin yedinci bölümünü Stoa Okulu'nun kurucusu olan Zenon ile başlatarak Stoa Okulu'na ayırmıştır. O, Stoa öğretisine dair bilgileri verirken önce bu öğretiye ait bilgileri vermiş, daha sonra ise bu bilginin kimlerin hangi eserlerinde olduğunu kaynak göstermiştir (Diogenes, 2007, ss. 312-355). Stoa felsefesinin öğretileri genel olarak Zenon başlığında ele alınmıştır. Onun bu tercihinde okulun kurucusunun Zenon olması etkili olmuştur. Bununla birlikte okul içindeki farklı düşüncede bulunan filozoflar varsa onlara da yer verilmiştir. Örneğin dünyanın yönetici gücüne dair düşüncede fikir ayrılıkları ile ilgili olarak: "... tüm dünyanın yönetici ilkesi esirdedir: Tyroslu Antipatros *Kozmos Üzerine* adlı eserinin sekizinci kitabında böyle söylüyor. Khryssippos'un *Öngörü Üzerine* adlı eserinin birinci kitabında ve Poseidonios'un *Tanrılar Üzerine* adlı eserinde söylediğine göre, dünyanın yönetici gücü göktür; Kleanthes'e göre ise güneş" denilmektedir (Diogenes, 2007, s. 347).

Laertios, Zenon'un ardılı olarak Kleanthes'in geldiğini ifade etmiştir. Ancak Laertios burada ardıl derken, bu ardılığın kronolojik mi, fikirleri bakımından mı yoksa okulun başkanı olması bakımından mı olduğuna açıklık getirmemiştir. Fakat daha sonra "Zenon'un bir sürü değerli öğrencisi varken, ondan sonra okulun başına Kleanthes geçti" diyerek bu ardılığın okulun başkanı olması bakımından olduğuna işaret etmiştir (Diogenes,

2007, s. 361). Laertios bu bölümle birlikte İyon kolunu tamamlamış ve İtalya koluna geçmiştir.

Laertios eserinin sekizinci bölümünü Pythagoras ile başlatarak İtalya koluna giriş yapmıştır. Bu bölümde ayrıca herhangi bir okula mensup olmayan filozoflara da yer verildiği görülmüştür. O, Pythagoras ve öğretisini ele aldıktan sonra hangi filozoflara yer vereceğini şu şekilde açıklamıştır:

Pythagoras'ı ele aldıktan sonra, ünlü Pythagorasçılardan söz etmeliyiz, ondan sonra kimilerinin 'kendi başına' diye tanımladıkları filozoflardan; ardından, daha önce söylediğim gibi, Epikuros'a kadar anılmaya değer filozoflar dizisini ele alacağım. (...) Şimdi ilkin Empodokles'i ele almalıyız: Çünkü kimilerine göre Pythagoras'ın öğrencisi olmuştur (Diogenes, 2007, s. 396).

Görüldüğü üzere Laertios Pythagoras'tan sonra Empodokles'e ve Pythagoras'ın öğrencisi olan filozoflara yer vermiştir.

Eserin dokuzuncu bölümünde Laertios, "kendi başına" nitelemesiyle açıkladığı, bağımsız ya da hiçbir okulun mensubu olmayan filozoflara yer vermiştir. Bu bölümde Ephesoslu Herakleitos ve Ksenophanes'e dair bilgiler verildikten sonra, "herhangi bir okula bağlı olmayan filozoflar bunlar" diyerek bağımsız filozofların bu iki filozof olduğu ifade edilmiştir (Diogenes, 2007, s. 425). Bunlardan başka Parmenides'e yer vererek Elea Okulu'nu incelemiştir. Parmenides'i ele alırken "Ksenophanes'in öğrencisi olsa da, onun izinden gitmemiştir" demektedir ve sonra da Parmenides'in Melissos, Elealı Zenon gibi öğrencilerine yer vermektedir (Diogenes, 2007, s. 425). Elea Okulu'ndan sonra Abderalı olduğu söylenen filozoflara yer verilmiştir: Leukippos, Demokritos, Protagoras, Anakarkhos. Bunlarla birlikte Apollonialı Diogenes'e de küçük bir yer ayırmıştır. Bu bölümün sonunda Pyrrhon ve Timon'a ayrılarak Kuşkucu Okul'a yer verilmiştir. Ayrıca o, Kuşkucu Okulu kendi içlerinde Aporetikler (kuşkucular), Skeptikler (İrdeleyiciler), Epehektikler (Yargıdan Kaçınanlar) ve Zetetikler (Araştırmacılar) olarak bir tasnife tabi tutmuştur (Diogenes, 2007, s. 450).

Laertios, eserinin son bölümünü Epikuros ve öğretilerine ayırmıştır. Onun Epikuros'u ayrı bir bölümde ele alması, yukarıda ifade ettiğimiz gibi, bu okulun öğretilerini benimsemiş olabileceği görüşlerini ortaya çıkarmıştır. Laertios, Epikuros'un Heredotos'a yazdığı mektupta, okulunda nasıl bir öğretim metodu işlediklerine dair açıklamalarına yer vermiştir (Diogenes, 2007, s. 485). Ayrıca Epikuros'un kendisi tarafından yazılmış öğretilerinin özeti niteliğinde bir el kitabı olduğu ifade edilmiş ve buna eserinde yer verilmiştir. Eserin son bölümü Epikuros'un el kitabı olan *Temel Görüşler* adlı eserinden bilgileri içermekte ve böylece son bulmaktadır.

7. Sonuç

Laertios'un bu eseri felsefe tarihinin gizli kalmış yönlerine ışık tutması bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca eleştirilere rağmen eserde yer verilen mektuplar, vasiyetler

epigramlar gibi vesikalar, bir felsefe tarihi okurunun dönemin yaşayan kültürel değerlerine ulaşması bakımından önemlidir. Böylece felsefenin yaşayan bir yapıda olduğu ve filozofların da toplumsal hayatta bir birey oldukları gösterilmiştir.

Laertios'un bu eserinde kullandığı metot literatür taraması şeklindedir. O, eserini oluştururken yararlanmış olduğu eserleri tercih etme bakımından eleştirilmiştir. Zira Laertios eserinde ikincil kaynaklardan fazlaca yararlanmıştır. Bu ise eleştiriye açık bir durumdur. Ancak Laertios, ikincil kaynakların yanında birincil kaynaklara da yer vermiştir. Ayrıca onun filozofların mektupları, vasiyetleri, onlar hakkındaki yazılmış iamp ve epigramlara ulaşması ve bunları eserine işlemesi tarihsel vesikaların çoğalmasında ve bizlere kaynaklık etmesi bakımından değerlidir.

Laertios'un bu eserinde, felsefenin başlangıcına dair ortaya koymuş olduğu iddianın önemli olduğunu düşünüyoruz. Çünkü Laertios eserinin kapsamı ve içeriğini felsefenin başlangıcına dair ortaya koyduğu temel savı dikkate alarak şekillendirmiştir.

O, eserin girişinde Yunan dışında ve Yunanlılardan önce felsefenin var olduğuna dair iddialarla başlamış, ancak bu görüşlerin, felsefenin başlangıcının Yunanlılarla olduğu iddiasına göre yetersiz görmüştür. Çünkü o felsefenin Yunanlılarla başladığını savunmuştur. Fakat Laertios'un felsefenin başlangıcını Yunanlılara dayandırmak için, bu medeniyet dışında kalanları ötekileştirip "barbar" kavramı ile nitelendirmesi bizce uygun görülmemiştir. Ayrıca o Yunan medeniyetinden önce felsefe araştırmalarının olduğuna dair iddiaları ele almış olmasına rağmen bu medeniyetlerin Yunan üzerinde etkisi olup olmadığına değinmemiştir. Bu doğrultuda Laertios objektif bir tutum sergilememiştir, yanlı bir tavır sergilemiştir, diyebiliriz.

Laertios'a göre felsefenin başlangıcı iki şekilde olmuştur. Felsefenin Yunanlılarla başladığını iddia ettiği kollar İyonya ve İtalya kollarıdır. Laertios'a göre İyonya kolu Thales'in öğrencisi olan Anaksimandros ile başlarken İtalya kolu ise, Syroslu Pherekydes'in öğrencisi olan Pythagoras ile başlamıştır. Böylece Laertios eserinin kapsamını belirlemiştir. Laertios İyonya kolunu Milet Okulu, Sokrates, Sokratesçi Okullar, Platon ve Akademia Okulu ve Aristoteles'in Peripatos Okulu tasnifi ile işlemiştir. Dolayısıyla bu okulların son temsilcileri ile İyonya kolunu bitirmiştir. O Akademia Okulu'nun Kleitomakhos ile Sokratesçi Okullar'ın Khtysippos ile Peripatos Okulu'nun Theophrastes ile son bulunduğunu ifade etmiştir. İtalya kolu ise Epiküros ile son bulmuştur.

Bu bağlamda Diogenes Laertios'un eseri yaklaşık olarak M.Ö. VI. yüzyıl ile M.Ö. III. yüzyıllar arasındaki Yunan, İtalya ve Roma dönemi felsefelerinin muhtevi bir eseridir.

Laertios eserinde filozofları tasniflerken karma bir model kullanmıştır. İlk olarak felsefenin başlangıcını ele alırken İyonya ve İtalya kolları ayrımını yapmıştır. Daha sonra bu kolları ele alırken okullara göre tasniflemeyi kullanmış ve Milet Okulu'ndan başlayarak her okulun temsilcisini kendi içinde işlemiştir. Ayrıca Laertios'un okullardaki temsilcileri ele alırken kronolojik bir tasniflemeyi kullandığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (2019). Sokrates Öncesi (Pre-Sokratikler) Doğa Felsefesi. N. Durak, (Ed.), *Felsefe Tarihi* içinde (ss. 55-90). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Albayrak, M. (2009). Felsefenin Serüveni/Kökene ve Şimdide Felsefe Öğren(i)cisi Olmak. *Tabula Rasa Felsefe&Teoloji Dergisi*, (25-26).
- Aristoteles. (1996). *Metafizik* (A. Arslan, Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Arslan, A. (2018). *İlkçağ Felsefe Tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bayrakdar, M. (2013). *Yunanistan'da Saka Türk'ü Üç Filozof*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bıçak, A. (2015). *Felsefenin Kuruluşu*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Bonnard, A. (2004). *Antik Yunan Uygarlığı* (K. Kurtgözü, Çev.). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Bozkurt, N. (2004). *Sorularla Felsefe ve Tarihi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Britannica Editors (2024, 27 Şubat). *Diogenes Laërtius*. *Encyclopedia Britannica*. <https://www.britannica.com/biography/Diogenes-Laertius>
- Brun, J. (2016). *Stoa Felsefesi* (M. Atıcı, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cevizci, A. (2021). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2005). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Copleston, F. (2009). *Felsefe Tarihi* (A. Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınevi.
- Çetinkaya, B. A., Türer, C., Başdemir, H. Y., Küçükalp, K., Dönmez, S., & Özturan, H. (2021). *Felsefe Tarihi* (C. Türer, Ed.). Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları.
- Demir, N. (1998). Felsefenin Menşei Üzerine Bazı Düşünceler. *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2), 383-406.
- Diogenes, L. (2007). *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* (C. Şentuna, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Diogenes, L. (2011). *Lives of Eminent Philosophers* (R. D. Hicks, Çev.). United States: Harvard University Press.
- Dürüşken, Ç. (2014). *Antikçağ Felsefesi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Eco, U., & Fedriga, R. (2023). *Felsefe Tarihi* (C. 1-1; L. Tonguç Basmacı, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.

- Erdem, H. (2010). *İlkçağ Felsefe Tarihi*. Konya: HÜ-ER Yayınları.
- Gilson, E. (1999). *Tanrı ve Felsefe* (M. Aydın, Çev.). İstanbul: Bileşik Yayıncılık.
- Gökberk, M. (2007). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Marx, K. H. (2013). *Demokritos ile Epikuros'un Doğa Felsefelerindeki Ayrım* (S. Babür, Çev.). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Millias, H. (2014). *Geçmişten Günümüze Yunanlılar /Dil, Din ve Kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nietzsche, F. (2022). *Platon Öncesi Filozoflar* (P. D'lorio, Ed.; N. Nirven, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Oizerman, I. Theodor (1998). *Felsefe Tarihinin Sorunları* (C. A. Kanat, Çev.). İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Oxford Reference. (2022, 01 Nisan) *Diogenes Laertius*. <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/oi/authority.20110803095719499>
- Özlem, D. (2007). *Günümüzde Felsefe Disiplinleri*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Pişmanlık, U. (2024). Antik Çağ'da Kilikyalı Filozoflar ve Laertuslu Diogenes. *Arkhe-Logos*, 10(18).
- Rifat, S. (2018). *Herakleitos Bir Kapalı Söz Ustasıyla Buluşma Denemesi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Russell, B. (2020). *Felsefe Tarihi* (A. Fethi, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Schure, E. (2021). *Büyük İnsiyeler* (N. Mesutoğlu Kırım, Çev.). İstanbul: Stabil Kitap.
- Stanford Encyclopedia of Philosophy. (2024, 18 Mart.) *Doxography of Ancient Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/entries/doxography-ancient/>
- Störing, H. J. (2000). *İlkçağ Felsefesi: Hint Çin Yunan* (Ö. C. Güngören, Çev.). İstanbul: Yol Yayınları.
- Şehristani. (2016). *Yunan Filozofları* (M. Öz, Çev.). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Taş, S. H. (2025). *Aristoteles'in Felsefe Tarihçiliği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye.
- Ülken, H. Z. (1936). *Yirminci Asır Filozofları*. İstanbul: Kanaat Kitabevi.
- Vernant, J.-P. (2002). *Yunan Düşüncesinin Kaynakları* (H. Portakal, Çev.). İstanbul: Cem Yayınları.

- Vico, G. (2021). *Yeni Bilim* (S. Önal, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Vorlander, K. (2001). *İlkçağ Yunan Felsefesi Tarihi* (M. İzzet, Çev.). İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınları.
- Walter, B. (2012). *Yunan Kültürüne Yakındoğu Etkileri* (M. F. Yavuz, Çev.). İstanbul: İthaki yayınları.
- Walther, K. (1994). *Antik Felsefe* (S. Y. Baydur, Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Warburton, N. (2020). *Felsefenin Kısa Tarihi* (G. Ateşoğlu, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Weber, A. (2020). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Zeller, E. (2008). *GreK Felsefesi Tarihi* (A. H. Aydoğan, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.